

Suriye Muhalefeti Perspektifinden Ankara-Şam Görüşmeleri

Ömer Özkızcık
29.08.2023

Giriş

Türkiye ile Şam arasında 2011 yılından bu yana ilk defa doğrudan bakanlar düzeyinde görüşmeler gerçekleşti ve müzakereler oldu. İlk önce İstihbarat Teşkilatları Başkanları ve Savunma Bakanları'nın Rusya arabuluculuğunda başlayan görüşmeler, daha sonra Dışişleri Bakanları seviyesinde de devam etti. Türkiye'deki seçimlerden önce İran'ın da sürece dâhil olmasıyla dördü zirveye dönüşen sürecin ilk çıktısı tarafların yol haritası belirleme üzerinde mutabık kalmaları oldu. Esed rejimi açısından görüşmelerin ilerleyebilmesi için iki ön şart bulunmaktadır. Birincisi, Türkiye'nin Suriye'den askerlerini çekmesidir. İkincisi ise, Türkiye'nin Suriye muhalefetine olan desteğine son vermesidir. Türkiye açısından ise bu görüşmelerin iki artı bir ana maddesi bulunmaktadır. Bunlar; Suriyeli sığınmacıların Suriye'ye geri dönüşü, terörle mücadelede YPG'ye karşı işbirliği ve üçüncü madde ise Suriye'de siyasî çözümün sağlanmasıdır.

İran ve Rusya'nın arabuluculuğunda yürüyen Ankara-Şam görüşmeleri aslında Astana sürecinden, Moskova sürecine bir geçişi de bir nevi temsil etmektedir. Astana sürecinde Türkiye, İran ve Rusya garantörlüğünde Esed rejimi ve Suriye muhalefeti müzakere ederken yeni süreçte Türkiye, Rusya, İran ve Esed rejimi dört taraf olarak müzakereleri yürütmektedir. Görüleceği üzere Suriye muhalefeti Astana sürecinin aksine dördü zirvede yer almamaktadır.

Bu rapor Suriye muhalefetinden 9 kişi ile mülakat düzenleyerek elde edilen bilgileri toparlayıp sunmaktadır. Söz konusu dokuz görüşmecinin üçü muhalefetin askerî kanadından, üçü siyasî kanadından ve diğer üçü de aktivistlerden oluşmaktadır. Siyasî ve askerî kanadın yanında aktivistlerin de bir paydaş olarak belirlenmesi, aktivistlerin Suriye'deki halk ayaklanmalarında oynadıkları rol ve Suriye halkının görüşlerini yönlendirmedeki önemine binaendir. Suriye dosyasını yakından takip edenlerin bileceği üzere, aktivistlerin oluşturduğu toplumsal baskı siyasî ve askerî kanattaki Suriye muhalefetini sınırlandırma veya yönlendirme gücüne sahiptir. Toplumsal olarak bir olayın kabul edilmesi veya reddedilmesinde aktivistler son derece etkindir. Kendilerini de Suriye devrimin dolayısıyla Suriye muhalefetinin bir parçası olarak görmektedirler.

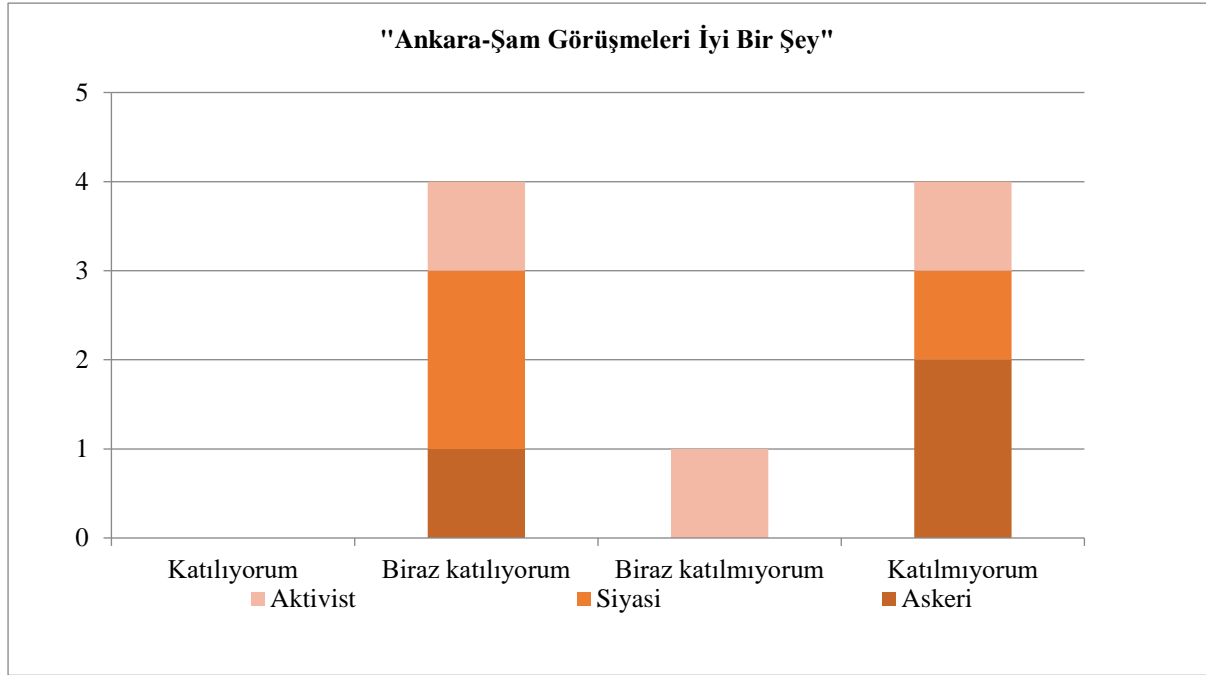
Dokuz kişilik örneklemin küçük olmasından dolayı belirlenen dokuz kişi, Suriye muhalefetini temsil etme kapasitesine uygunluk bağlamında seçilmiştir ve olabildiğince yüksek bir temsiliyet gücüne dikkat edilmiştir. Dokuz görüşmeci ile yapılan mülakatların birinci kısmında görüşmecilere bazı yorumlar okunmuştur ve bu yorumlara hangi ölçüde katıldıkları [katılıyorum, biraz katılıyorum, biraz katılmıyorum, katılmıyorum] sorulmuştur. İkinci kısımda ise birinci kısımdaki konu başlıklarına ilişkin açık uçlu sorular sorulmuş ve yarı

yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu rapor, mülakatlardan elde edilen veriler ışığında Suriye muhalefeti perspektifinden Ankara-Şam görüşmelerini ele almıştır.

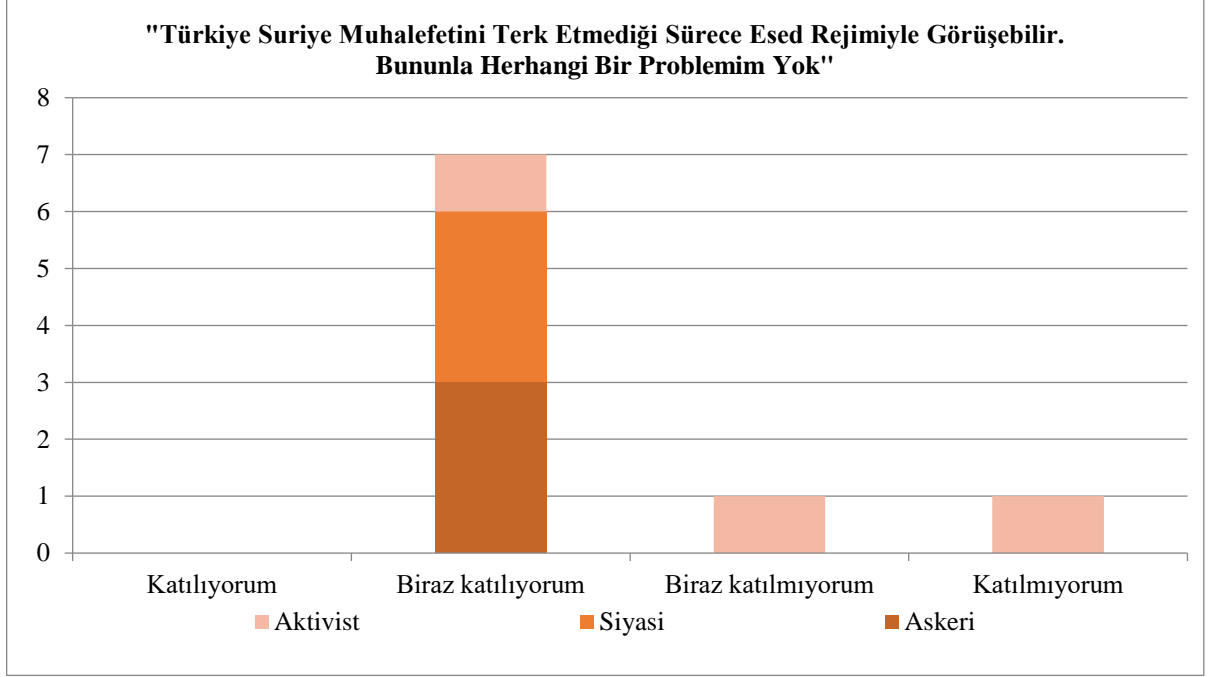
Birinci Kısım: Genel Değerlendirme ve Görüşler

Dokuz görüşmeci ile yapılan mülakatların birinci kısmında bazı yorumlar ifade edilmiş ve görüşmecilere bu yorumlara ne ölçüde katıldıkları sorulmuştur. İkinci kısımda daha detaylı ve derinlemesine bir mülakat gerçekleştirilmiştir.

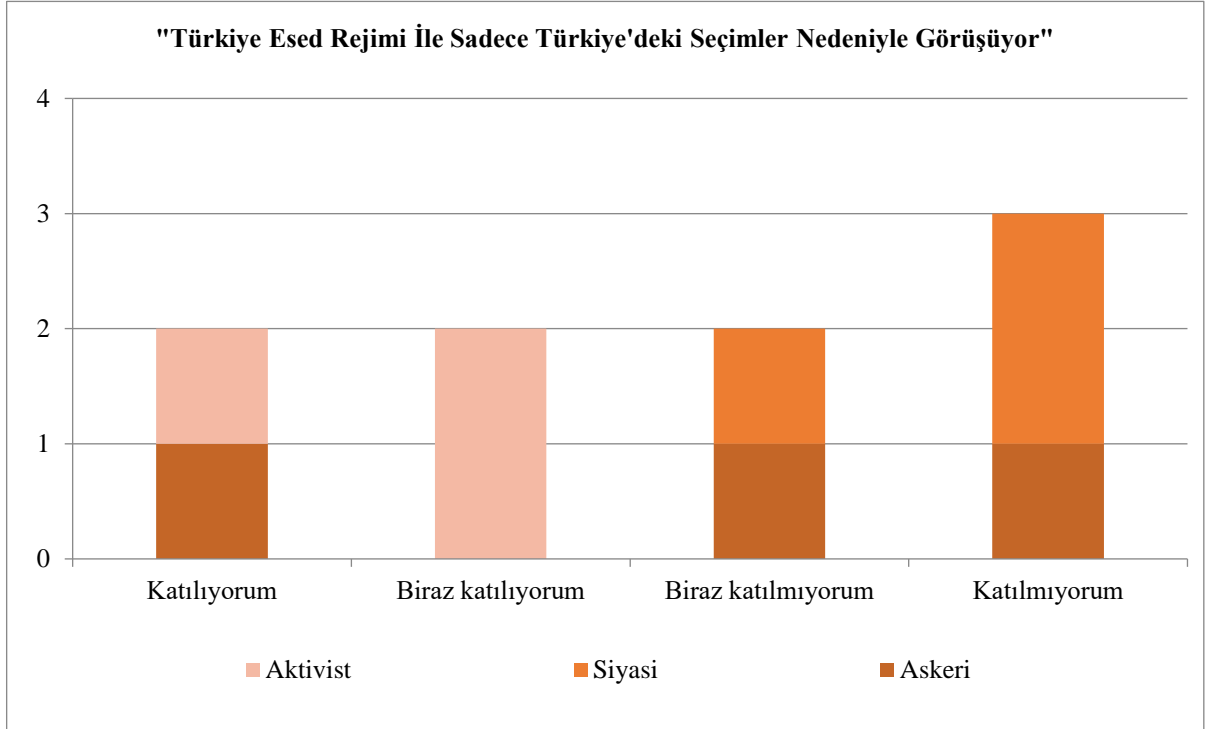
Ankara ile Şam arasındaki görüşmelere ilişkin genel görüşleri ve beklentileri sorulduğunda beklenenin aksine, Suriye muhalefeti bileşenlerinin görüşmenin varlığını kısmen de olsa olumladıkları görülmektedir. Nispeten askerî bileşenler siyasî bileşenlere göre görüşmelere ilişkin daha şahin bir tutum içinde oldukları anlaşılmaktadır [biraz katılıyorum: 4 (AK,Sİ,Sİ,A), biraz katılmıyorum: 1 (AK), katılmıyorum: 4 (AK,Sİ,AS,AS)]. Özellikle Türkiye'nin Suriye muhalefetinden vazgeçmediği sürece, Ankara ile Şam arasındaki görüşmeleri kabul etmeleri daha kolay olduğu belli olmaktadır [biraz katılıyorum: 7 (AK,Sİ,Sİ,Sİ,AS,AS,AS), biraz katılmıyorum: 1 (AK), katılmıyorum: 1 (AK)]. Aktivistler, Türkiye'nin Esed rejimi ile görüşmesinin Türkiye'deki seçimlerle ilişkilendirirken, siyasî ve askerî kanat buna katılmamaktadır [katılıyorum: 2 (AK,AS), biraz katılıyorum: 2 (AK,AK), biraz katılmıyorum: 2 (Sİ,AS), katılmıyorum: 3 (Sİ,Sİ,AS)]. Ancak Ankara-Şam görüşmelerinin Türkiye'nin önemli bir politika değişikliğine işaret ettiği de düşünülmemektedir [katılıyorum: 2 (AK, AS), biraz katılmıyorum: 3 (AK,AK,Sİ), katılmıyorum: 4 (Sİ,Sİ,AS,AS)].

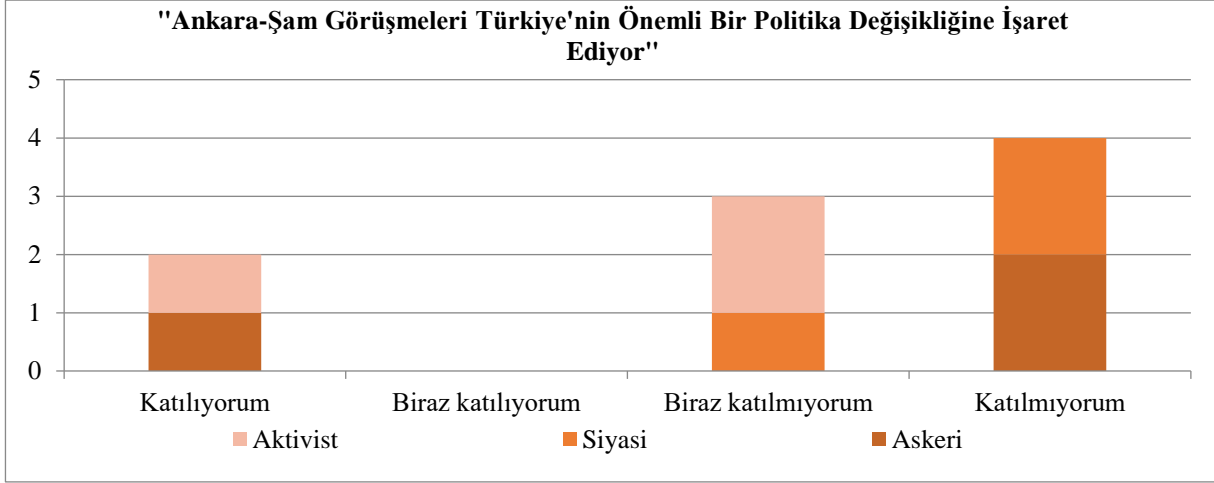
(Şekil): 1 Birinci Soru

(Şekil 2): İkinci Soru

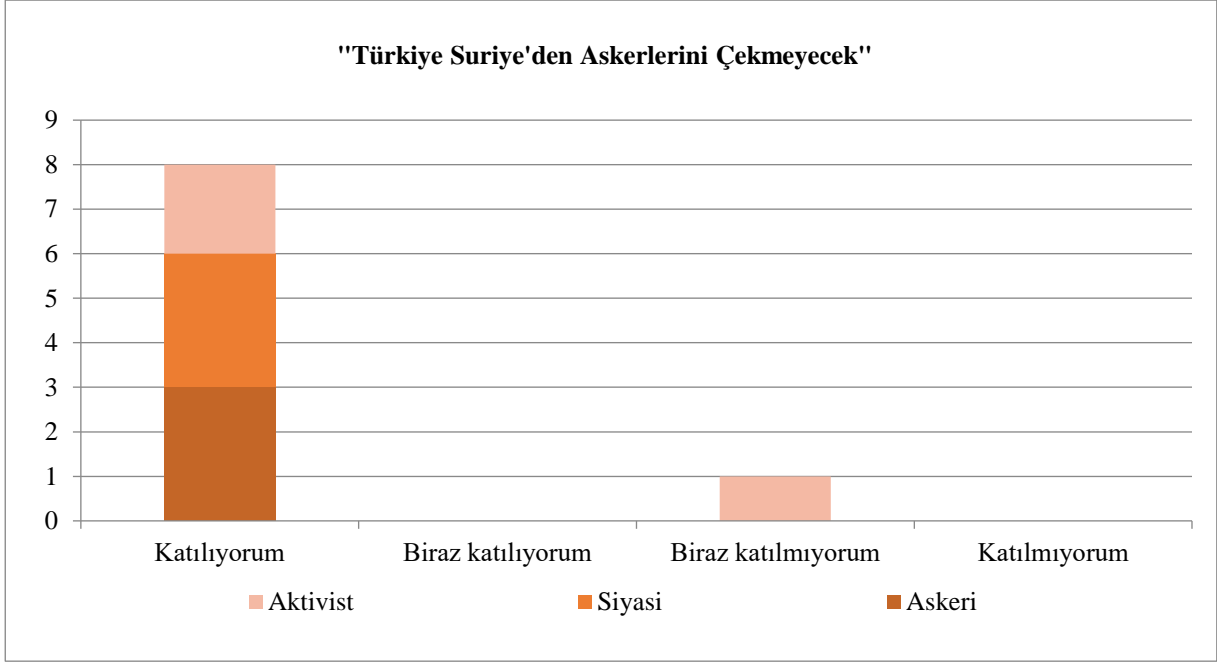

(Şekil 3): Üçüncü Soru

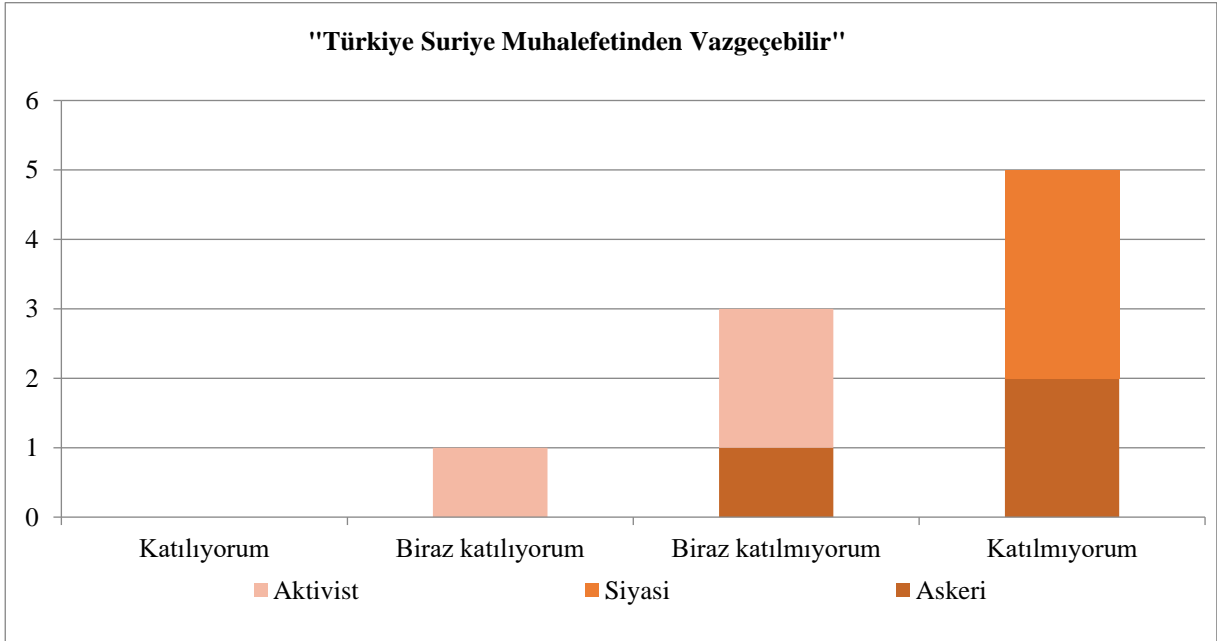

(Şekil 4): Dördüncü Soru

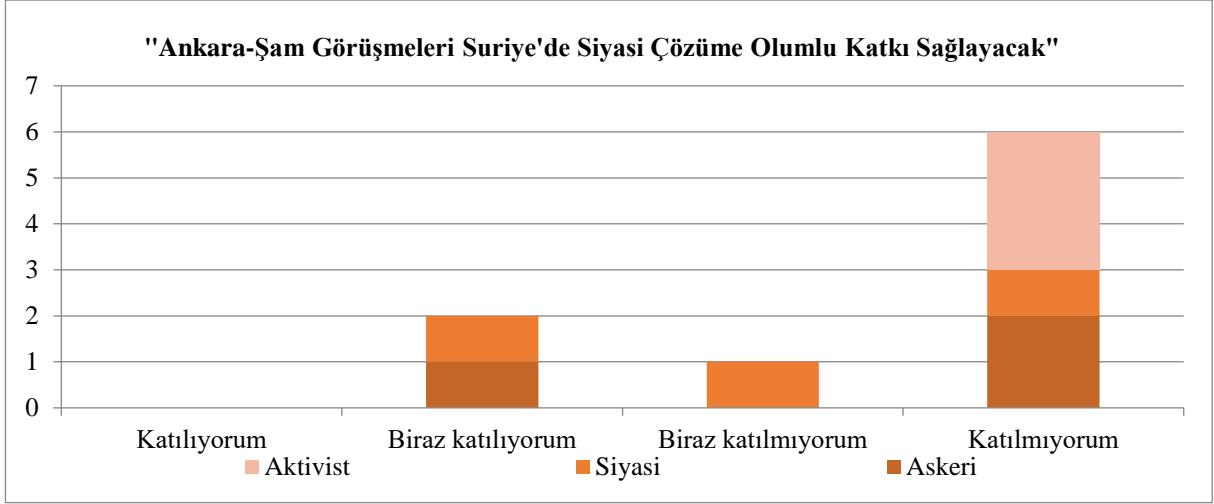
Görüşmelere ilişkin bazı beklentiler sorulduğunda, Suriye muhalefeti bileşenlerinin çok net öngörülerini olduğu görülmektedir. Türkiye'nin Suriye'den askerini çekmeyeceğine dair kesin bir beklenti bulunmaktadır [katılıyorum: 8 (AK,AK,Sİ,Sİ,Sİ,AS,AS,AS), biraz katılmıyorum: 1 (AK)]. Benzer bir şekilde, Türkiye'nin Suriye muhalefetinden vazgeçeceği kabul edilmemektedir [biraz katılıyorum: 1 (AK), biraz katılmıyorum: 3 (AK,AK, AS), katılmıyorum: 5 (Sİ,Sİ,Sİ,AS,AS)]. Esed rejiminin iki temel ön şartının Türkiye tarafından yerine getirilmeyeceğine olan inançla beraber, Suriye muhalefetinin Ankara-Şam görüşmelerinin Suriye'deki siyasî çözüme katkısı olacağına da katılmamaktadır [biraz katılıyorum: 2 (Sİ,AS), biraz katılmıyorum: 1 (Sİ), katılmıyorum: 6 (AK,AK,AK,Sİ,A,AS)]. Kıyasen biraz daha iyimser olursa da, Suriye muhalefeti bileşenleri düzenlenen görüşmelerin Suriye halkını bir fayda sağlayabileceği görüşüne de katılmamaktadır. Ancak siyasîlerin diğer iki gruba göre daha iyimser olması da dikkat çekmektedir. [biraz katılıyorum: 3 (Sİ,Sİ,Sİ), biraz katılmıyorum: 3 (AK,AK,AS), katılmıyorum: 3 (AK,AS,AS)]. Türk kamuoyu açısından Ankara-Şam görüşmelerini önemli kılan iki konu başlığı bulunmaktadır. Birincisi YPG'ye karşı mücadele için bir anlaşmaya varılma ihtimalidir. Bu bağlamda Suriye muhalefeti bileşenleri çok iyimser değildir. İkinci kısımda yapılan daha derinlemesine mülakatta anlatılacağı üzere, nispeten daha iyimser olanlar, Ankara ile Şam'ın YPG'ye karşı ortak bir anlayışı benimsemesini değil, Esed rejiminin YPG'yi korumaktan vazgeçmesinin mümkün olabileceğini düşünmektedir [biraz katılıyorum: 4 (AK,Sİ,AS,AS), biraz katılmıyorum: 1 (AK), katılmıyorum: 4 (AK,Sİ,Sİ,AS)]. İkincisi ise Suriyeli sığınmacıların ülkelerine geri dönmesi bağlamında bir anlaşmaya varılmasıdır. Bu konuda Suriye muhalefeti bileşenleri kesin olarak bu görüşün gerçekdışı olduğunu değerlendirmektedir [biraz katılmıyorum: 1 (AS), katılmıyorum: 8 (AK,AK,AK,Sİ,Sİ,Sİ,AS,AS)].

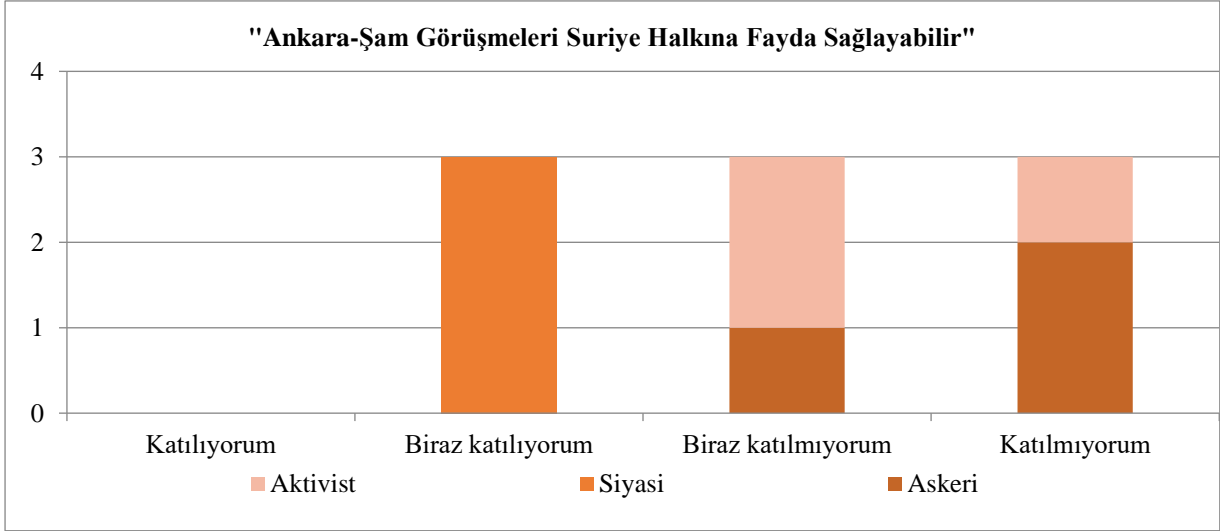
(Şekil 5): Beşinci Soru

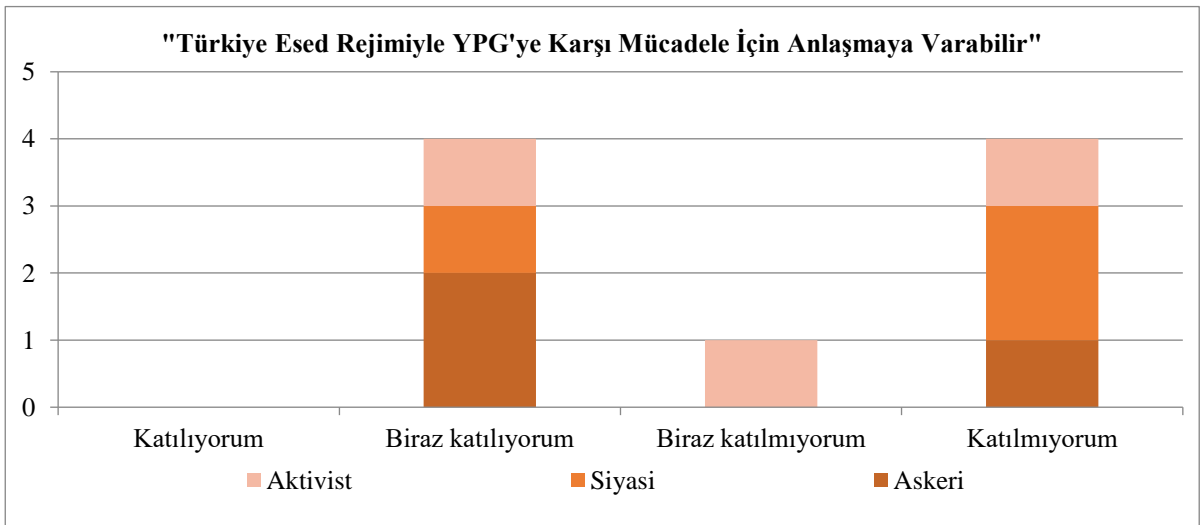
(Şekil 6): Altıncı Soru

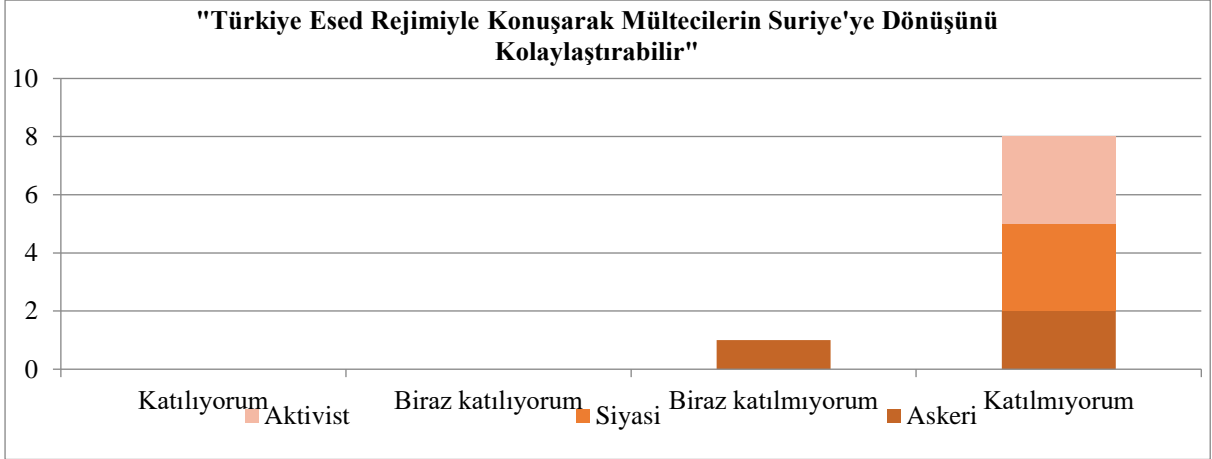
(Şekil 7): Yedinci Soru

(Şekil 8): Sekizinci Soru

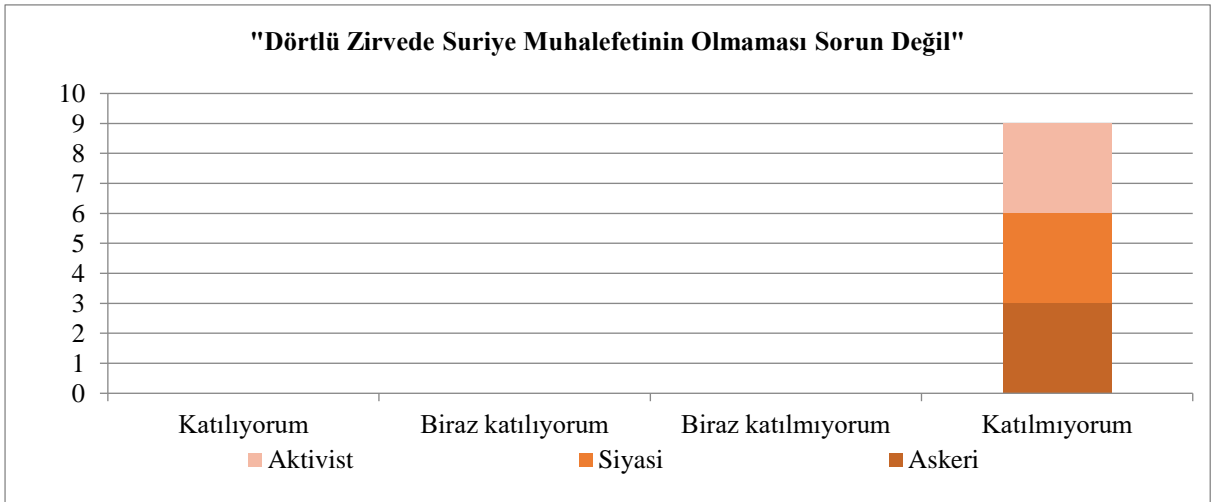

(Şekil 9): Dokuzuncu Soru

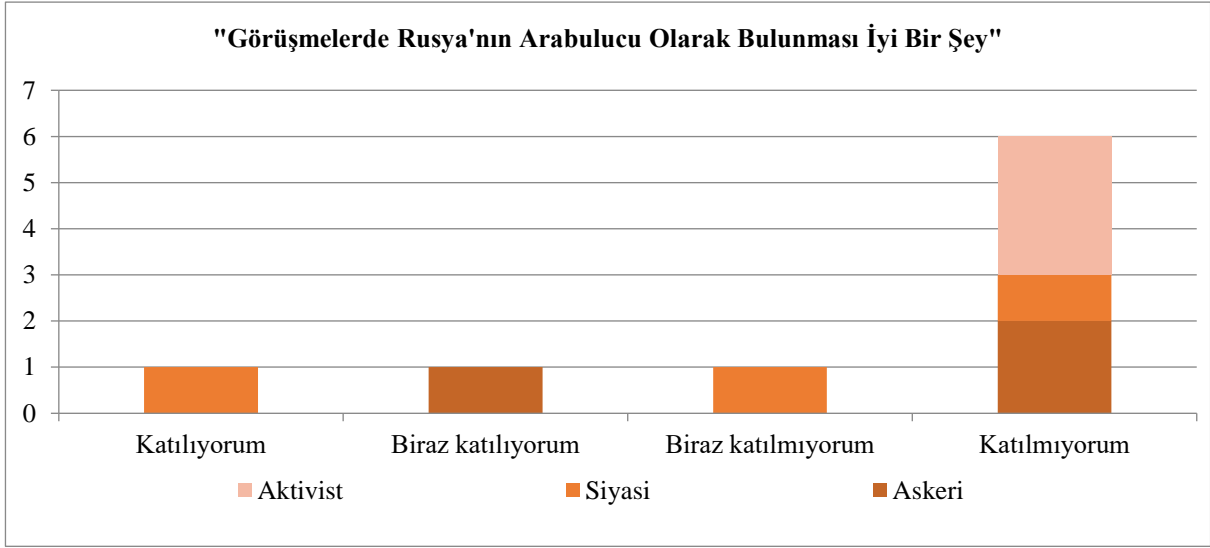

(Şekil 10): Onuncu Soru

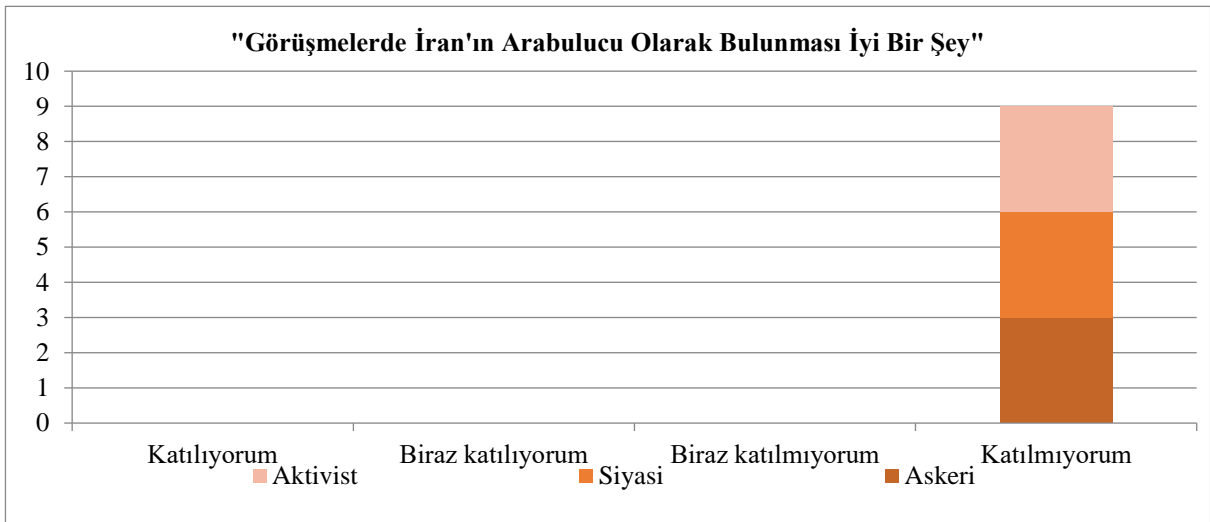
Ankara ile Şam arasındaki görüşmelerin yapısı ve şekline ilişkin ifade edilen yorumlara Suriye muhalefетinin genel olarak katılmadığı görülmektedir. Suriye muhalefетinin dörtlü zirvede yer almaması sorun değil yorumuna kesin olarak katılmamaktadırlar [katılmıyorum: 9 (AK,AK,AK,Sİ,Sİ,Sİ,AS,AS,AS)]. Görüşmelerde Rusya'nın arabulucu olarak yer almasına dair genel olarak olumsuz bir görüş hakimdir; aktivistlerin siyasîlere ve asker kanattan olanlara göre daha sert bir tutumu söz konusudur [katılıyorum: 1 (Sİ), biraz katılıyorum: 1 (AS), biraz katılmıyorum: 1 (Sİ), katılmıyorum: 6 (AK,AK,AK,Sİ,AS,AS)]. Rusya'nın arabuluculuk olarak varlığına dair siyasî ve askerî kanattan bazı daha ılıman görüşler olsa da İran'ın arabuluculuğu kesin bir şekilde olumlanmamaktadır [katılmıyorum: 9 (AK,AK,AK,Sİ,Sİ,Sİ,AS,AS,AS)].

(Şekil 11): On Birinci Soru

(Şekil 12): On İkinci Soru

(Şekil 13): On Üçüncü Soru

İkinci Kısım: Ankara-Şam Görüşmelerine Genel Bakış Açısı

Suriye muhalefetinin siyasî, askerî ve aktivist kesimleri açısından Ankara ile Şam arasında devam eden görüşmeler son derece önemli ve hayatî olduğu görülmüştür. Gerçekleştirilen mülakatlarda sorulan açık uçlu sorulara verilen cevaplar üzerinden anlaşılacağı üzere, Suriye muhalefeti açısından bu görüşmelerde öne çıkan üç unsur bulunmaktadır. Birinci unsur Türkiye'nin neden Şam ile görüştü sorusunu açıklama çabaları oluşturmaktadır. İkinci unsur ise Suriye muhalefetinin bu görüşmeleri nasıl değerlendirdiğinin ve onlar için ne manaya geldiğinin izahıdır. Üçüncü unsur ise Ankara ile Şam arasındaki görüşmelere dair gelecek öngörülerini ve beklentileri olmuştur.

• Türkiye Neden Görüştü?

Türkiye'nin neden Esed rejimi ile görüştüğü sorusuna ilişkin Suriye muhalefetinden popüler iki açıklama gelmektedir. Türkiye'nin bir devlet olduğu ve her devlet gibi kendi çıkarlarını koruması gerektiğini anlayışla karşıladıkları ile başlayan girizgâhların ardından, Suriye muhalefeti içsel ve dışsal faktörler diye ayırım yaparak, Türkiye'nin görüşme sebeplerini açıklamaya çalışmaktadırlar. İçsel faktör olarak Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar ve bu meselenin Türkiye'deki seçimlerde önemine vurgu yapmaktadırlar. Bu bağlamda Türkiye'deki muhalefetin Türkiye'deki toplumsal algıyı domine ettiği ve Esed rejimi ile görüşmenin – gerçekçi olmasa da – Suriyeli sığınmacılar sorununa bir çözüm oluşturacağı varsayımına vurgu yapılmaktadır. Özellikle seçimlerden önce iktidarın, muhalefetin bu argümanını boşa çıkarmak için Esed rejimi ile görüşmeyi kabul ettiği vurgulanmaktadır. Dışsal faktör olarak ise Türkiye'nin Rusya ile olan ilişkisine değinilmektedir. Burada iki ayrı görüş hâkimdir. Birinci ve daha güçlü olan görüş, Rusya'nın Türkiye'nin terörle mücadelesini engellediği ve Türkiye'ye Şam'ı işaret etmesi sonucunda Türkiye'nin Şam ile görüşmeyi kabul etmesidir. İkinci ve daha zayıf olan görüş ise, Türkiye'nin Rusya ile gelişen ilişkileri ve işbirliği sonucunda, iki ülkenin Suriye'deki ihtilafı çözmek adına ortak bir arzuya ve ortak bir niyete sahip olduklarıdır.

Söz konusu bu iki popüler açıklamanın yanında – ki bu iki açıklama hep beraber zikredilmektedir – bazı görüşmeciler Türkiye'nin genel olarak Suriye politikasında bir dönüşüme gittiği ve görüşmelerin bu dönüşümün bir sonucu olduğunu ifade etmişlerdir. Diğer bir açıklama ise Arap devletlerinin Esed rejimi ile normalleşmesi Türkiye'yi tedirgin ettiği ve Türkiye'nin sürecin dışında kalmak istemediği ve bypass edilmek istemediği için Esed rejimi ile görüşmeye başlaması olduğu yönündeydi.

• Muhalefetin Bakış Açısı

Türkiye ile Esed rejimi arasındaki görüşmelere ilişkin Suriye muhalefetin bakış açısı karmaşıktır. Bir yandan Türkiye'nin egemenliğine ve bağımsızlığına saygı gösterilirken, diğer yandan da Türkiye'nin Esed rejimi ile görüşme biçimine ilişkin önemli itirazlar bulunmaktadır. Kendilerinin arzuları Esed rejimi ile görüşmelerin hiç olmaması olsa da, görüşmelerin var olduğu takdirde, formatın ve yöntemin değişik olmasıdır. Formata ilişkin en çok dillendirilen eleştiri, Suriye muhalefetinin görüşmelerde yer almamasıdır. Yapılan tüm görüşmelerde (birisi hariç) Suriye muhalefetinin Esed rejimi ile olan müzakerelerde yer alması gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin 3'e karşı 1 denkleminde müzakereleri yürüttüğü ve Suriye muhalefetinin masadaki varlığının hem Türkiye'yi güçlendireceği hem de görüşmelerin daha sağlıklı bir zeminde ilerlemesine imkân tanıyacağı argümanı olmuştur. Söz konusu bu yaklaşım Suriye muhalefetinde önemli bir değişime işaret ettiği burada belirtilmelidir. Nitekim önceki yıllarda Suriye muhalefeti Esed rejimi ile görüşmeyi kategorik olarak redderken, şuan görüşmelerde bulunmamalarını bir sorun ve eksiklik olarak nitelendirmektedirler. Hatta kendilerinin görüşmelerde olmayışını, Suriye muhalefetini zayıflatan ve Suriye muhalefetinin önemini azaltan bir unsur olduğunu ifade etmektedirler.

Suriye muhalefetinin görüşmelere dair diğer bir eleştirisi de Birleşmiş Milletlerin görüşmelerde yer almayışıdır. Suriye muhalefetine göre, Esed rejimi ile müzakereler BM gözetiminde ve yönetiminde gerçekleşmelidir. Türkiye'nin İran ve Rusya arabuluculuğu ile görüşmesinin yanlış olduğu ve BM'nin ön planda olmasının daha doğru olacağı vurgulanmıştır.

Görüşmelerde Rusya ve İran'ın varlığına ilişkin kesin olarak İran'ın varlığı ve mevcudiyeti Suriye muhalefeti tarafından bir sorun olarak değerlendirilmektedir. İran'ın görüşmelerde oynadığı rol Suriye muhalefeti tarafından rahatsız etmektedir. Ancak Rusya'nın varlığı nispeten daha olumlu karşılanmaktadır. Hatta bazı görüşmeciler, Türkiye'nin boşuna Esed rejimi ile görüştüğünü ve görüşmeleri aslında sadece Rusya ile yürütmesi gerektiğini de ifade etmişlerdir.

Türkiye'nin Esed rejimi ile görüşmesinden memnun olmayan Suriye muhalefeti, masada yer almamasına rağmen, Türkiye'nin Suriye muhalefeti yarı yolda koymayacağından çok emindir. Türkiye'nin Suriye muhalefetine gerekli güvenceleri verdiğini ifade eden siyasî ve askerî görüşmeciler, Türkiye'nin Suriye muhalefeti ile müttefik olduğunu ve kader birlikteliği yaptığını belirtmektedirler. Ancak aktivist görüşmeciler ise bu konuda bazı şüphelere sahiptirler. Söz konusu bu fark, Türkiye'de görüşmelerde yer alan kurumların (Dışişleri, Savunma Bakanlığı ve Milli İstihbarat Teşkilatı) görüşmelere dair düzenli olarak siyasî ve askerî muhalefet ile görüşmesidir. Ancak aktivistlerin bu yönde daha şüpheli olması, Türkiye'deki kurumların bilgi paylaşımı ve Suriye muhalefeti ile yaptığı görüşmelerin Suriyeli topluma ve genel kamuoyuna yansımadağına işaret edebilir.

Esed rejiminin görüşmelerde aldığı pozisyona ilişkin, Suriye muhalefeti Esed rejiminin bilinen tutumunu devam ettirdiği ve üstün bakışlı bir tavırda olduğunu ifade etmişlerdir. Beşar Esed tarafından Arap Zirvesi'nde yapılan konuşmada diğer Arap devletlerini Türkiye'nin 'yayılmacı' ve 'Osmanlıcı' politikalarından uyarmasına dikkat çekilmiştir. Esed rejiminin öne sürdüğü iki ön şart (Türk askerinin Suriye'den çekilmesi ve Suriye muhalefetine verilen desteğin son bulması), Esed rejiminin gerçekçi olmayan taleplerini ve uzlaşmaz tutumuna işaret olarak gösterilmektedir. Ancak bu iki ön şartın Türkiye tarafından kesin olarak uygulanmayacağına dair de çok güçlü bir inanç ve güven hâkim olduğu görülmüştür.

• **Gelecek Öngörülleri**

Suriye muhalefetinin Ankara-Şam görüşmelerine ilişkin ciddi bir beklentisi bulunmamaktadır. Esed rejiminin Türkiye'nin taleplerini olumlu karşılamayacağı belirtilmektedir. Esed rejiminin bu yönde ne bir niyeti ne de kapasitesinin olduğu vurgulanmaktadır. Diğer taraftan Türkiye'nin de seçimlerden sonra görüşmelere daha az istekli olacağı beklentisine de işaret edilmektedir. İki tarafın tutumları ve Esed rejiminin de kapasite sorunu eklendiğinde, görüşmelerin geleceğinin olmadığı vurgulanmaktadır. Özellikle Suriye muhalefetinin Esed rejimi ile olan kendi öz tecrübelerine atıf yapılarak, Esed rejiminin uzlaşmaz tutumu olduğu ve uzlaşmaya yanaşmadığı, yanaşsa bile verdiği sözleri asla yerine getirmediğinin altı çizilmiştir. Bu bağlamda Arap devletlerinin Esed rejimi ile normalleşmesine işaret edilerek, Esed rejimi hiçbir şey vermeden, Arap devletlerinden istediğini almayı

başardığı belirtilmiştir. Hatta Suriye'deki savaşta da Esed rejimi hiçbir zaman uzlaşmaya yaklaşmadığı ve uzlaşma sağlansa bile Esed rejiminin sözünde durmadığı aktarılmıştır. Mevcut durumda Esed rejiminin kendisini muzaffer olarak gördüğünden dolayı bu tutumunun başarılı olduğunu değerlendirdiği anlatılmıştır. Rejimin bu yöndeki siyasî okuması da Ankara-Şam görüşmelerini engelleyen faktör olarak değerlendirilmektedir.

İlaveten, Türkiye'nin Esed rejimi ile yapmış olduğu görüşmelerden olumlu herhangi bir sonucun çıkmayacağı vurgulanmaktadır. İsrarlı sorulara rağmen, dokuz görüşmeciden hiçbiri Ankara-Şam görüşmelerinden çıkması mümkün olan herhangi bir olumlu sonuç düşünmemiştir.

Suriye muhalefetinin genel beklentisi Ankara-Şam görüşmelerin başarısız olacağı veya rölantide devam edeceği yönündedir. Bu beklenti bağlamında, Türkiye'nin belirli bir süre sonra Esed rejimi ile görüşmeden önceki politikalarına tekrar geri döneceği beklentisi ve arzusu da bulunmaktadır.

Görüşmelerden başarı için neyin yapılması gerektiği konusunda, Suriye muhalefeti ümitsizliğini dillendirmiştir. Esed rejiminin tutumunda değişiklik olmadan bir başarının elde edilemeyeceğini ve mevcut konjonktürde bir değişim emaresinin görülmediğinin altı çizilmektedir. Ancak olurda rejimde bir tutum değişikliği gerçekleşse bile, başarı elde edilebilmesi için mevcut dörtlü zirve yerine BM nezdinde BM Güvenlik Kurulu'nun 2254 No'lu kararının uygulanması gerektiği bir sürece ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Esed rejimi ile görüşmelerin Cenevre'de uluslararası toplumun katılımı ile yapılması gerektiği aktarılmıştır.

Suriyeli Sığınmacıların Geri Dönüşü

Suriye muhalefetinde, Türk kamuoyunda Esed rejimi ve Suriyeli sığınmacıların geri dönüşüne ilişkin beklentilerin tamamen gerçekdışı olduğu ve büyük bir yanılsama olduğu görüşü hâkimdir. Yapılan görüşmelerde, Esed rejimi ile görüşmenin Suriyeli sığınmacıların geri dönüşüne olumlu bir katkı sağlama ihtimali kesin ve somut bir şekilde reddedilmiştir. Hatta bu yöndeki beklentinin kaynağının ne olduğu ve Suriye'nin gerçekliğinden nasıl bu denli uzak olunabileceği yönünde de bir şaşkınlık dile getirilmiştir. Suriye muhalefetinin bileşenleri ile yapılan görüşmelerde, Suriyeli sığınmacıların geri dönüşüne Esed rejiminin herhangi bir olumlu katkısının olmayacağı altı argümanla izah edilmiştir.

Birinci argüman, Suriyeli sığınmacıların sığınmacı konumuna düşmesinin sebebidir. Yapılan görüşmelerde Suriyeli sığınmacıların – rejim muhalifi ve rejim destekçilerinin – Esed rejiminden kaçtıkları ve Esed rejimi sebebiyle Suriye'ye geri dönmedikleri izah edilmiştir. Rejime muhalif kişilerin canlarını ve mallarını korumak için, Esed rejiminden kaçmak zorunda kaldıklarını ve onların sığınmacı statüsünde olmasının sebebi olan Esed rejimi ortadan kalkmadıkça, bu insanların geri dönmeyecekleri vurgulanmıştır. İnsanların katillerine dönmelerini beklemenin yanlış olduğu belirtilmiştir. Rejim destekçisi Suriyeli sığınmacıların ise Esed rejimi için savaşıp masum Suriyelileri öldürmek istemediklerinden dolayı, Suriye'den kaçtıkları ifade edilmiştir. Zorunlu askerlik uygulaması sebebiyle, Suriye'ye geri dönüşlerinin

mümkün olmadığı aktarılmıştır. Esed rejiminin çıkardığı afların, zorunlu askerlikten kaçanlara uygulanacak cezaları affettiği ama yine de zorunlu askerlik hizmetinin yapılması gerektiği izah edilmiştir.

İkinci argüman ise Suriye içindeki nüfus dengeleri ve Türkiye sınırına yakın kamplarda yaşayan siviller olmuştur. Yurtdışında nispeten daha iyi şartlarda yaşayan Suriyeli sığınmacıların geri dönüşünü konuşmadan önce, Suriye’de yerlerinden edinmiş ve Türkiye sınırına yakın kamplarda yaşayan milyonlarca sivilin neden evlerine dönmediklerine bakılması gerektiği vurgulanmıştır. Çadırlarda çok zor hayat şartların olmasına rağmen, kışın insanların donarak ölmesine rağmen ve kamplarda ciddi bir yoğunluk olmasına rağmen, insanlar Türkiye sınırına yakın bir bölgede yaşamayı, rejim kontrolündeki Hama, Humus ve Şam (Guta)’a geri dönmeye tercih ettikleri hatırlatılmıştır. Kamplarda yaşayan, sağlık ve eğitim gibi hizmetlerden büyük ölçüde mahrum olan bu insanların evlerine geri dönmediği bir ortamda, Türkiye gibi müreffeh bir ülkede yaşayan Suriyeli sığınmacıların evlerine geri dönmelerini konuşmanın gereksiz olduğu değerlendirilmiştir.

Ayrıca Suriye’deki nüfus hareketliliğinin de göz önünde bulundurulması gerektiği ifade edilmiştir. Savaş öncesi 23 milyon olan Suriye nüfusunun 6,5 milyonunun yurtdışına kaçtığı ve mülteci olarak yaşadığı belirtilmiştir. Buna ilaveten, insanların rejim bölgelerinden kaçıp Suriye muhalefetinin kontrolündeki bölgelere geldikleri ifade edilmiştir. Nitekim savaş öncesi 1,5 milyon nüfusa sahip olan ve şuan Suriye muhalefeti tarafından kontrol edilen bölgelerde, an itibarıyla 5 milyon civarında insan yaşaması bu iddiayı doğrulamaktadır.

Üçüncü argüman ise Esed rejiminin Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumu olmuştur. Yapılan görüşmelerde, Esed rejiminin mutlak surette Suriyeli sığınmacıların ülkelerine geri dönmesinin istemediği ve bunu engellemek için uğraştığı belirtilmiştir. Esed rejimine bağlı üst düzey kişilerin Suriyeli sığınmacıları terörist olarak nitelendirdikleri ve geri dönen Suriyelilerin Esed rejimi tarafından geri dönüşlerine garanti verilmesine rağmen işkence edildiği, tecavüz edildiği ve mallarına el konulduğu vurgulanmıştır. Esed rejiminin bu tutumu, rejimin kontrol edilebilir bir nüfusu tercih ettiği ve Suriyeli sığınmacıların evlerine geri dönmesinin bir saatli bomba olarak gördüğü aktarılmıştır. Yapılan izahata göre Suriyeli sığınmacılar evlerine geri dönerse, Türkiye gibi ülkelerde demokrasi, özgürlük ve devlet hizmetlerinin ne olduğunu görmüş olan bu insanlar tekrar Esed rejimine karşı ayaklanacaktır.

Dördüncü argüman, Esed rejiminin Suriyeli sığınmacıların geri dönüşüne imkan sağlayacak kapasiteye de sahip olmayışıdır. Rejim bölgelerindeki ekonominin çok kötü olduğu ve Suriyeli sığınmacıların geri dönmesinin ekonomik açıdan mümkün olmadığı belirtilmiştir. Suriyeli sığınmacıların geldiği bölgelerin çoğunluğu (Hama, Humus ve Halep) rejim bombardımanı tarafından yıkıldığı aktarılmıştır. Rejim bölgelerindeki altyapının ve üstyapının daha büyük bir nüfusu kaldırmaya imkân vermediği ve rejimin o kadar çok insanı beslemeye gücü yetmeyeceği ifade edilmiştir. Mevcut olarak rejim bölgelerinden yaşayan Suriyelilerin ekonomik zorluklardan dolayı – rejimi destekleseler bile – Suriye’den çıkmanın yolunu aradıkları söylenmiştir.

Beşinci argüman ise Lübnan ve Ürdün'ün Esed rejimi ile 2018 yılında ilişkileri normalleştirmiş olmaları ve Suriyeli mültecilerin geri dönüşü için ortak bir mekanizmanın kurulmuş olmasına rağmen, 2018'ten bu yana Suriye'ye kayda değer bir geri dönüşün olmadığıdır. Hatta Lübnan'ın artık Suriyelileri zorla geri göndermeye çalıştığına değinilerek, Suriyeli mültecilerin gönüllü geri dönüşünü bırakın, zorla geri gönderilmelerinin bile mümkün olmadığı izah edilmiştir.

Altıncı argüman, Esed rejimi tarafından kontrol edilen bölgelerdeki genel asayiş ve güvenlik sorunlarıdır. Suriye muhalefetinin bileşenleri ile yapılan görüşmelerde, rejim kontrolündeki bölgelerde Esed rejiminin hâkimiyetinin olmadığı ve Esed rejiminin Şam merkezindeki bazı mahalleler haricinde sözünün geçmediği belirtilmiştir. Rejim kontrolündeki bölgelerde hâkim güçlerin İran ve Rusya'ya bağlı milis yapılar olduğu ve her milis yapısının kendi bölgesinde ayrı bir uygulamaya sahip olduğu aktarılmıştır.

Yapılan görüşmelerde Suriyeli sığınmacıların Suriye'ye geri dönüşü için yegâne ve tek çarenin Suriye muhalefetinin kontrolündeki bölgeler olduğunun altı çizilmiştir. Suriye'ye geri dönen Suriyeli sığınmacıların büyük çoğunluğunun muhalif bölgelere olduğu belirtilmiştir. Muhalefetin kontrolündeki bölgelerin toprak olarak sınırlı olmasına ve Suriye'nin içinden de ciddi göç almasına rağmen, sığınmacılar için Suriye'deki en cazip bölgeler olduğu vurgulanmıştır. Eğer toprak anlamında bu bölgeler geliştirilir ve Katar Kalkınma Fonu'nun desteklediği konut projeleri yapılmaya devam edilirse, daha fazla Suriyeli sığınmacının Suriye'ye geri dönmesine imkan olacağı ifade edilmiştir. Suriye muhalefeti açısından, Suriyeli sığınmacıların ülkelerine dönmesinin olumlu olduğu ve onların geri dönüşünü sağlamak için çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

Görüşmeler ve Terörle Mücadele

Suriye muhalefeti bileşenleri ile yapılan görüşmelerde, öne çıkan en önemli konu başlıklarından birisi de terörle mücadele bağlamında Türkiye'deki beklentiler olmuştur. Görüşmeciler Türk kamuoyundaki beklentilerin saha gerçekliğinden uzak olduğunu ve bu beklentilerin yerine gelmesinin mümkün olmadığını belirtmişlerdir. Esed rejiminin YPG ile mücadelede Türkiye için bir partner olamayacağını ifade eden görüşmeciler, YPG'nin Türkiye'den önce Suriye'nin toprak bütünlüğünü tehdit ettiğini, [2011'den bu yana] Türklerden daha çok Suriyelileri öldürdüğünü ve terör örgütlerinin Suriye'de yeri olmadığını aktarmışlardır. Bu bağlamda Türkiye ile Suriye'nin çıkarlarının örtüştüğünü ve Suriye muhalefetinin Türkiye'nin doğal ve rasyonel müttefiki olduğunun altını çizmişlerdir. YPG'ye ilişkin olan bu bakış açısının Esed rejiminde olmadığını ve olsa dahi Esed rejiminin YPG ile mücadele için bir kapasitesinin olmadığını vurgulamışlardır. Türkiye ile Esed rejimi arasında YPG'ye karşı bir anlaşma beklentilerinin olmadığını, tek anlaşmanın Esed rejiminin YPG'yi korumaktan vazgeçmesi üzerine olabileceğini belirtmişlerdir. Bu bağlamda, Esed rejimi ve daha da önemlisi Rusya'nın YPG'yi korumaktan vazgeçmesi durumunda, TSK ve SMO'nun YPG'ye karşı yeniden bir askeri hareket düzenleyebileceğini anlatmışlardır.

Esed rejimi ile Türkiye arasında YPG bağlamında neden bir anlaşma beklenmediklerine dair, görüşmecilerin 3 öne çıkan açıklaması mevcuttur:

Birinci açıklama geçmişe gitmektedir. Suriye muhalefeti bileşenlerin vurguladığı üzere, Esed rejimi ile PKK/YPG ilişkisi çok eskiye dayanmaktadır ve yeni bir olgu değildir. Baba Esed zamanından kalma ilişkiyi hatırlatan görüşmeciler, Esed rejiminin Abdullah Öcalan'ı Şam'da ağırladıkları ve koruduklarını hatırlatmıştır. Terör örgütü ile Esed rejiminin sağlam ve eski bir geçmişi olduğunu ifade eden görüşmeciler, 2012 yılında Esed rejiminin Suriye'nin kuzeyinden çekilirken, bölgeleri YPG'ye devrettiğini hatırlatmıştır. Hatta bir görüşmeci, kendisinin o dönemde rejim saflarında üst düzey bir bürokrat olduğunu ve Esed rejimin gönderdiği yazıda devlet binaları, bölgedeki askeri üsler, silah ve mühimmatların YPG'ye devredilip, Suriye'nin kuzeyinin YPG'ye teslimi emredildiğini anlatmıştır. Kendisinin o resmî yazıyı hala sakladığını ve rejimden ayrılmasında bunun büyük bir etken olduğunu belirtmiştir.

İkinci açıklama ise Halep şehrindeki Şeyh Maksud Mahallesi üzerinden kurulmuştur. Bilindiği üzere 2016 yılında Halep şehri abluka altına alınmış ve sonunda içerideki tüm muhalifler Türkiye, Rusya ve İran arasında yapılan bir anlaşma gereğince tahliye edilmişti. O dönemde Halep şehrindeki Şeyh Maksud Mahallesi YPG tarafından kontrol edilmekteydi. Şehrin ablukaya alınması için Esed rejimi ile doğrudan işbirliği yapan YPG, daha sonra muhaliflerin tahliye edilmesi ile Türkmen mahallesi olan Bostan Paşa'ya girmiş ve yarısını kontrol altına almıştır. Aradan geçen 7 seneye rağmen, YPG'nin bu iki mahalledeki kontrol alanı devam etmektedir. Görüşmeciler, Esed rejiminin Halep şehrindeki Şeyh Maksud Mahallesindeki YPG varlığını sonlandırmıyorken, Suriye'nin kuzeyindeki YPG kontrol alanlarına ilişkin adım atmasını beklenmemesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Üçüncü açıklama ise Esed rejiminin askeri kapasitesinin yetersiz olduğu yönünde olmuştur. Görüşmeciler, Esed rejiminin sayısal anlamda genişlemek ve Irak sınırına kadar kuzeyde kontrolü sağlamak için imkânlara ve askerî unsurlara sahip olmadığını ifade etmişlerdir. Suriye'nin güneyindeki Dera'da bile 5 yıldır rejim hâkimiyeti sağlanamamışken, rejimin kuzeydoğuya doğru genişlemesinin mümkün olmadığı belirtilmiştir. İlâveten, Esed rejiminin YPG'yi doğrudan hedef alması durumunda, ABD'nin de Esed rejimini hedef almasının muhtemel olduğunu vurgulamışlardır. Nitekim ABD, Türk askerini NATO müttefikliği sebebiyle hedef almazken, Esed rejimi için durumun çok farklı olacağını söylemişlerdir.

Son olarak, özellikle askerî kanattan olan görüşmecilerin vurguladığı diğer bir husus ise bu fikrin saha gerçekliği ile ne denli uzak olduğudur. Askerî kanattan olan görüşmeciler, cephe hatlarında yaşanan çatışmalarda karşılarında Esed rejim unsurları ve YPG'nin beraber aynı hendekte olduğunu hatırlatmıştır. Tel Rıfat, Menbiç, Ayn İssa, Tel Temr ve Amuda bölgelerinde aynı anda Esed rejimi ve YPG ile çatıştıklarını belirtmişlerdir. Sahadaki gerçeklik böyleyken, Ankara ile Şam arasında YPG'ye karşı ortak bir askerî hamlenin hiçbir şekilde inandırıcı olmadığını ifade etmişlerdir.

Sonuç ve Değerlendirme

Suriye muhalefetinin Ankara-Şam görüşmelerine ilişkin tutumu ve görüşleri değerlendirildiğinde öne çıkan 3 nokta bulunmaktadır.

• Beklenti

Türkiye'deki kamuoyu algısının aksine, Suriye muhalefetinin beklentileri daha olumsuz ve daha negatiftir. Türk kamuoyunda görüşmelerin bir sonuç vereceği beklenirken, Suriye muhalefeti kesin olarak bir sonucun elde edilemeyeceğini ifade etmektedirler. Benzer bir şekilde, Türkiye'de görüşmelerin Suriyeli sığınmacıların geri dönüşü için olumlu bir sonuç doğurması ve YPG'ye karşı ortak bir zeminde buluşulması ümit edilirken, Suriye muhalefeti bileşenlerinden görüşülen kişiler bunun olmayacağını net bir şekilde ifade etmektedirler.

• Format ve İçerik

Türkiye'de dördü zirvenin formatı ve yapısına ilişkin çok fazla tartışma ve fikir ayrılıkları dillendirilmezken, Suriye muhalefetinin bu yönde ciddi eleştirileri bulunmaktadır. Görüşmelerde Suriye muhalefetinin yer almamasını büyük bir eksiklik ve hata olarak nitelendiren görüşmeciler, Türkiye'nin 3'e karşı 1 denkleminde kaldığını izah etmektedirler. Ayrıca Rusya ve İran arabuluculuğunda yapılan görüşmeler yerine, Birleşmiş Milletler uhdesinde görüşmelerin daha doğru olacağı değerlendirilmektedir.

• Türkiye'ye Bakış

Suriye muhalefeti bileşenlerinden olan görüşmecilerin ortak bir şekilde vurguladıkları Türkiye'ye egemen bir ulus olarak saygı duydukları ve Türkiye'nin dünyadaki her devlet gibi kendi çıkarı doğrultusunda hareket etmesini anladıkları olmuştur. Bununla beraber, Türkiye'nin Suriye'den askerini çekmeyeceğine ve Suriye muhalefetini yarı yolda bırakmayacağına dair de kesin bir inanç hâkimdir. Esed rejiminin iki ön şartı olan 'Suriye'den Türk askerlerin çekilmesi' ve 'Suriye muhalefetine desteğin kesilmesinin' yerine getirilmeyeceği kuskusuz olarak görülmektedir.

• Suriye Muhalefetinin Yaklaşımına Dair

Suriye muhalefetinin beklenildiğinden daha olgun olduğu görülmektedir. Türkiye ile Esed rejimi arasındaki görüşmelere duygusal olarak yaklaşmadıkları ve rasyonel zeminde argüman geliştirdikleri anlaşılmaktadır. Suriye muhalefetinin Türkiye'nin egemenliğine ve bağımsızlığına saygı duyması ve Ankara ile Şam arasındaki görüşmeleri doğrudan reddetmemesi siyasî olgunluğu göstermektedir. Hatta Suriye muhalefeti bileşenlerinin siyasî okuması ve görüşmelerden beklentilerinin Türk kamuoyuna göre daha ayağı yere basan yaklaşımlar olduğunu söylemek mümkündür. 2011'den bu yana Suriye muhalefetinin ciddi bir gelişim gösterdiği ve siyasî okuma becerisinde ciddi bir artışın olduğu ifade edilebilir. Savaşın ilk yıllarında Esed rejimi ile görüşmeyi dahi reddeden muhalefetin, Ankara-Şam görüşmelerine dair en büyük eleştirisinin Suriye muhalefetinin masada olmamasıdır. Bu değişim ve dönüşüm, 12 yıllık süreçte Suriye muhalefetinin ciddi tecrübe kazandığına işaret eder.

Suriye muhalefetinin Türkiye'ye ilişkin olumlu bakışı ve sarsılmaz güveni bir yandan Türkiye için ciddi bir imkân sağlarken, diğer yandan ise önemli bir riski de içinde barındırmaktadır. Suriye muhalefetinin Türkiye'ye ilişkin olan sarsılmaz güveni zedelenirse, psikolojik ve duygusal anlamdaki yıkım da çok büyük olabilir.